

Dilema Pembikin Filem Dokumentari Indie Malaysia

LOH YOKE LING

Universiti Pendidikan Sultan Idris

MOHD NOR SHAHIZAN ALI

Universiti Kebangsaan Malaysia

ABSTRAK

Filem dokumentari adalah filem bukan fiksi mempunyai unsur pemujukan, isi kandungan yang objektif dan teknik sinematik yang candid. Ia merupakan alat propaganda yang penting bagi membantu kerajaan dalam aktiviti pembangunan negara dan perubahan sikap rakyat. *The Freedom Film Fest* yang dianjurkan setiap tahun sejak tahun 2003 oleh Pusat Komunikasi Masyarakat telah memberi saluran alternatif dan ruang yang lebih bebas daripada batasan undang-undang kepada pembikin filem dokumentari indie untuk merepresentasikan isu-isu sosial, ekonomi dan politik. Namun, genre media ini tidak mendapat sambutan yang ramai terutamanya remaja atau industri filem kerana ia dianggap sebagai medium yang kurang menarik. Kebanyakan pembikin filem dokumentari indie tidak lagi menerbitkan filem dokumentari memandangkan ia tidak mendapat sambutan ramai. Objektif kajian ini adalah untuk mengenalpasti masalah-masalah yang dihadapi oleh pembikin filem dokumentari terutamanya mereka yang digelar pembikin filem indie di dalam Malaysia. Temubual bersama lima orang penerbit dan pembikin filem dokumentari indie telah dijalankan dalam penyelidikan ini untuk meneliti masalah-masalah yang dihadapi oleh mereka dalam menghasilkan filem dokumentari. Hasil kajian telah menunjukkan bahawa kurangnya platform pengedaran dan penyiaran, kewangan, promosi, batasan undang-undang, teknik penerbitan dan rancangan penerbitan yang tidak sempurna merupakan masalah-masalah utama yang dihadapi oleh pembikin filem dokumentari indie di industri Malaysia.

Kata kunci: *Filem dokumentari Indie, pembikin filem dokumentari, industri filem malaysia, pengedaran dan penyiaran, pemikiran kritikal.*

Dilemma of Indie Documentary Filmmaker Malaysia

ABSTRACT

Documentary films are so-called non-fiction films that have the elements of persuasion, objective content and candid cinematic techniques. It is an important propaganda tool for assisting the government in the development of the country and changing people's attitudes. The Freedom Film Fest, held annually since 2003 by the Community Communications Center, provides indie documentaries an alternative and more freedom for indie documentary filmmakers to represent social, economic and political issues. However, this genre of media has not received much attention especially from the youth or film industry as it is considered a less attractive medium. Most indie documentary filmmakers no longer produce documentaries as they are not well received. The objective of this study is to identify the problems faced by documentary filmmakers, especially those called indie filmmakers in Malaysia. Interviews with five

indie documentary film makers and filmmakers were conducted in this research to examine the problems they faced in producing documentary films. The results have shown that the lack of distribution and broadcasting platforms, finance, promotions, legal restrictions, production techniques and flawed production plans are the main problems faced by indie documentary filmmakers in the Malaysian industry.

Keywords: *Indie documentary film, documentary filmmaker, Malaysia film industry, broadcasting and distribution, Critical thinking.*

PENGENALAN

Fenomena filem indie bukan lagi sesuatu yang baru di Malaysia. Penerbit atau pembikin filem indie seperti Bernice Chauly dan Mansor mula menerbitkan filem yang berkaitan dengan keadilan sosial, keadaan politik dan juga perbezaan budaya sejak zaman 1980an (Mahyuddin, Lee & Wang, 2017). Kemunculan filem indie di negara ini berkaitan rapat dengan sekatan undang-undang serta polisi-polisi yang dilaksanakan dan ia telah menyekat kebebasan bersuara kepada sesetengah pihak di media arus perdana. Filem-filem ini yang mengandungi isu yang dilihat mengkritik, menentang atau mencabar polisi, isu sensitif masyarakat dan tabu budaya tentang kaum, agama, jantina, politik dan seksualiti adalah dilarang sekali untuk dibincangkan di televisyen arus perdana maupun layar perak (Butchart & Gil, 2019; Loh, Mohd., Normah & Yong, 2018). Filem dokumentari yang memaparkan fakta-fakta merupakan genre yang popular bagi pembikin filem indie bagi mempersembahkan idea-idea mereka yang kurang diterima oleh media arus perdana.

Dokumentari adalah proses bergerak pendokumentasian dan penggunaan gambar tidak bergerak sebagai penyampai fakta cerita (Buckland, 2003). Istilah filem bukan fiksyen telah diperkenalkan oleh penyelidik filem Richard Barsam pada tahun 1973 yang merujuk kepada filem dokumentari dan istilah ini merangkumi skala yang lebih besar, fleksibel serta pelbagai pendekatan dalam penerbitan filem (Saunders, 2010). Pembikin dokumentari mengkonstruksikan visual 'kehidupan realiti' dengan memilih subjek, sudut kamera, shot, penyuntingan yang terpilih, lakonan semula, muzik dan latar suara (Pramaggiore & Wallis 2011; Pearce, 2015). Persembahan filem dokumentari yang bersifat fakta dan menggunakan estetik media seperti dalam drama (Loh, Mohd., Normah & Yong, 2018) ini telah meningkatkan kredibiliti serta penyaluran ideologi dalam filem dokumentari dengan lebih berkesan. Kelebihan – kelebihan ini dipelopori dari zaman sebelum perang dunia kedua. Beberapa negara seperti Russia dan German dapat melihat bahawa filem dokumentari berpotensi dalam memberi sumbangan dalam bidang pendidikan dan politik pada peringkat awal perkembangan bidang ini (Asiah Sarji et al., 2009; Pronay & Wilson, 2020). Perang dunia kedua telah mengukuhkan lagi fungsi filem dokumentari sebagai alat propaganda di kebanyakan negara utama di dunia termasuk Inggeris dan Belanda. *The Crown Unit*, perbadanan di bawah Kementerian Penerangan England telah ditugaskan supaya menggunakan filem dokumentari untuk mengukuhkan kedudukan kerajaan (Asiah et al., 1996; Swann, 1989; Megat, 2004).

Asiah et al. (2009) menyatakan pada tahun 1926, badan-badan kerajaan England seperti *Department of Oversea Trades and Industry*, *The Empire Marketing Board and Travel* dan *Industrial Development Association* telah menunjukkan minat untuk menggunakan filem dokumentari sebagai alat perhubungan awam. Penerbitan filem dokumentari berkembang dengan pesat apabila Pejabat Pos England iaitu sebagai pejabat perhubungan awam negara

tersebut menumpukan perhatian terhadap penerbitan filem dokumentari untuk tujuan perhubungan awam negara (Swann, 1989). Malaysia juga seperti negara England, menggunakan filem dokumentari sebagai alat perhubungan awam negara. Penubuhan agensi seperti Malayan Film Unit – dikenali sebagai Filem Negara Malaysia pada masa sekarang oleh kerajaan penjajah khususnya dalam menyediakan filem dokumentari dapat membantu aktiviti Perhubungan Awam Malaya (Asiah et al., 2009). Filem Negara Malaysia bertanggungjawab menerbitkan filem dokumentari tentang sesuatu peristiwa penting dan rasmi yang berkaitan dengan negara Malaysia. *Malayan Motor Roads* (1920), *Memories of Malacca* (1921) dan *Malayan Nights* (1931) merupakan antara filem dokumentari yang terawal diterbitkan di Malaysia. Penerbitan filem dokumentari ini bertujuan untuk menggalakkan persefahaman antara kaum, perang saraf menentang penganas komunis, pembangunan politik dan persediaan ke arah berkerajaan sendiri (Abdul Latif, 1991; Raja Ahmad, 2004).

Namun, industri filem dokumentari tempatan di Malaysia menghadapi keterbatasan pada awal pembangunan genre ini. Pelbagai spekulasi yang bersifat pesimistik telah timbul tentang pembangunan industri filem dokumentari tempatan. Menurut Megat (2004) dalam kajiannya menyatakan filem dokumentari tempatan dikatakan sukar dipasarkan, rendah mutu dan rendah nilainya di pasaran. Dasar Baru Filem Negara Malaysia pada tahun 2003 telah mengkaji semula perkembangan dan pembangunan penerbitan filem dokumentari Malaysia. Perbadanan Filem Nasional (FINAS) melaksanakan beberapa tindakan yang penting dalam membangunkan industri filem dokumentari yang bermasalah untuk membantu meningkatkan kualiti dan kuantiti penerbitan filem dokumentari Malaysia. Pada tahun 2006, FINAS menubuhkan Unit Skrip dan Penerbitan bagi menguruskan aktiviti filem dokumentari. Antara objektif penubuhan unit ini adalah meningkatkan mutu kualiti dan kuantiti penerbitan filem dokumentari tempatan, menempatkan industri filem Malaysia terutamanya filem dokumentari ke peringkat antarabangsa dan menampilkan kemampuan pembikin filem dokumentari tempatan di peringkat antarabangsa (Asiah et al., 2009). FINAS telah membuka peluang kepada syarikat-syarikat penerbitan filem dokumentari untuk menghantar kertas cadangan bagi penghasilan filem dokumentari yang menepati objektif pertubuhan Unit Skrip dan Penerbitan.

Bermula pada tahun 2006, FINAS telah menerbitkan filem dokumentari dengan kerjasama *National Geographic Channel* dan *Discovery Channel Asia Networks*. Antara filem dokumentarinya adalah Yang dipertuan Agung Ke-12 (2006), Islam Hadhari (2006), Masyarakat Etnik Sabah (2006), King of Kings (2006) dan sebagainya (Asiah et al., 2009). Kerjasama antara FINAS dan stesen televisyen tempatan iaitu Radio dan Televisyen Malaysia, Filem Negara Malaysia (FNM), Media Prima dan ASTRO juga merupakan salah satu aktiviti yang dijalankan oleh Unit Skrip dan Penerbitan, FINAS untuk membangkitkan pembangunan industri penerbitan filem dokumentari Malaysia. Selain itu, peruntukan khas telah diberikan kepada penggiat filem dokumentari seperti TV3, Persona Pictures Sdn Bhd. dan Encik Mohd. Naguib Razak untuk menggalakkan penerbitan filem dokumentari yang bermutu.

Penerbitan filem dokumentari yang bersifat propaganda yang dipelopori oleh kerajaan penjajah kekal menjadi genre dokumentari yang kerap diterbitkan oleh Jabatan Filem Negara Malaysia (Asiah et al., 2009; Chang, 2017). Jabatan Filem Negara Malaysia sebagai sebuah

Jabatan kerajaan meneruskan penerbitan filem dokumentari yang digunakan sebagai alat membantu kerajaan dalam aktiviti pembangunan negara dan perubahan sikap rakyat (Asiah et al., 2009). Rakyat Malaysia disogok dengan subgenre dokumentari pembangunan lebih 40 tahun melalui Radio Televisyen Malaysia (RTM) sebelum adanya stesen televisyen swasta iaitu Sistem Televisyen Malaysia Berhad (TV3) dan kini dimiliki oleh Media Prima. Menurut Asiah et al. (2009), sub-dokumentari pembangunan bermaksud penghasilan filem dokumentari yang dikaitkan dengan hasrat untuk pembangunan negara dan perubahan masyarakat. Tiga polisi telah diperkenalkan oleh kerajaan Malaysia untuk mengukuhkan kestabilan negara selepas kejadian rusuhan kaum 13 Mei tahun 1969 antaranya ialah Rukun Negara, Dasar Kebudayaan Kebangsaan (1971) dan Dasar Ekonomi Baru (1971) (Juliana, 2011). Seminar Dasar Ekonomi Baru diadakan pada tahun 1971 menyatakan bahawa media di Malaysia merupakan salah satu medium yang penting dalam memupuk semangat perpaduan dan mengalakkan identiti kebangsaan Malaysia (Dol, 1973).

Filem dokumentari merupakan salah satu platform yang penting untuk membantu kerajaan melaksanakan dasar-dasar kerajaan ini sehingga kini. Kewujudan stesen televisyen swasta atas Dasar Penswastaan 1984 seperti TV3 pada tahun 1984, MegaTv pada 1995, MEASAT Broadcast Network Systems, di bawah syarikat Astro All Asia Networks pada tahun 1996, ntv7 pada tahun 1998, 8TV pada tahun 2004, Mitv dan FineTV pada tahun 2005, TV9 pada tahun 2009 dan Hypp TV pada tahun 2013 (Juliana, 2010) telah memberi lebih banyak platform untuk pendedaran filem- filem dokumentari tempatan. Filem dokumentari tempatan juga disiarkan di peringkat antarabangsa seperti di *National Geographic*, *History* dan *Discovery Channel* melalui ASTRO. Filem dokumentari dilihat sebagai wadah oleh Kementerian, Jabatan dan agensi kerajaan bukan sahaja menyampaikan maklumat kepada khalayak sasaran masing-masing malah ia memainkan peranan yang penting dalam menyebarkan dan mengukuhkan imej organisasi masing-masing (Asiah et al., 2009).

Penjelasan di atas telah menunjukkan bahawa filem dokumentari yang diterbitkan oleh media arus perdana di Malaysia ditugaskan untuk menyebarkan ideologi-ideologi kerajaan kepada khalayaknya. Filem dokumentari dilihat sebagai alat propaganda yang mempunyai unsur pemujukan bagi membangunkan aktiviti negara dan mengubah sikap rakyat (Mohd. Nor Shahizan, Hasrul, & Mus Chairil, 2011). Oleh yang demikian, kawalan seperti undang-undang penapisan filem (Wan Amizah et al., 2011) ke atas isi kandungan dalam filem dokumentari ini adalah amat ketat supaya kerajaan lebih mudah untuk mengekalkan struktur sosial yang sedia ada. Tambahan lagi, corak dan pemilikan institusi-institusi media arus perdana di Malaysia telah menjadi salah satu alat yang penting bagi mengawal isi kandungan filem dokumentari yang dipersembahkan kepada rakyat. Pawagam alternatif ataupun pawagam ketiga (*third cinema*) menjadi saluran kepada pembikin indie bagi melontarkan idea-idea yang tidak diterima oleh media arus perdana.

PERMASALAHAN PENYELIDIKAN

Rukun Negara, Dasar Kebudayaan Kebangsaan (1971) dan Dasar Ekonomi Baru (1971) yang dilaksanakan selepas insiden 1969 telah menggalakkan lebih banyak pertubuhan syarikat indie bumiputera dan penerbit filem bumiputera bagi menyebarkan budaya Melayu. Pertumbuhan industri filem Malaysia pada peringkat ini dilihat telah dibahagikan pada dua pergerakan iaitu

pertama, pawagam komersial arus pertama dan keduanya, 'Gelombang Baharu' (*New Wave*) yang bersifat indie (Mahyuddin, Lee & Wang, 2017). Pengarah-pengarah berada dalam pergerakan 'Gelombang Baharu' adalah seperti Rahim Razali, Mansor Puteh, Shuhaimi Baba dan U-Wei Haji Shaari, filem mereka menumpu kepada masalah-masalah yang dihadapi oleh Melayu di sebuah negara yang dalam proses moden contohnya rasuah, peminggiran dan kemiskinan. Walau bagaimanapun, pergerakan 'Gelombang Baharu' pada peringkat ini tidak dijalankan seperti di 'Gelombang Baharu' Perancis yang menerbitkan filem lain daripada penceritaan klasik, kos rendah, penggunaan pelakon bukan profesional dan bergenre subversif. Hal ini kerana, 'Gelombang Baharu' Malaysia masih dikekang dengan sistem kapitalis yang diamalkan dalam industri filem Malaysia.

Pembangunan teknologi pada tahun 2000 telah merangsang industri filem Malaysia terutamanya filem indie dan filem dokumentari indie. Pengeluaran kamera canggih dan peralatan penerbitan yang mampu milik di pasaran menggalakkan lebih ramai pembikin indie untuk melibatkan diri dalam industri seperti Amir Muhammad, Tan Chui Mui, Deepka Kumaran Menon, James Lee, Yasmin Ahmad and Ho Yuhang (Mahyuddin, Lee & Wang, 2017; Badrul & Roslina, 2013). Pembikin-pembikin ini kebanyakan berasal daripada bandar dan mendapat pendidikan daripada negara barat yang menegakkan liberalisme, kebebasan bersuara, dan demokrasi (Mahyuddin, Lee & Wang, 2017). Ini telah menggalakkan mereka untuk menerbitkan filem indie dan filem dokumentari indie menyentuh isu-isu yang diabaikan oleh media arus perdana negara ini. Filem-filem indie ini mengkritik, menentang atau mencabar polisi, isu sensitif masyarakat dan tabu budaya tentang kaum, agama, jantina, politik dan seksualiti (Johnson, 2017; Cheung, 2020, Deng, 2022). Oleh yang demikian, ia tidak mendapat pelepasan daripada Lembaga Penapisan Filem untuk ditayangkan di layar perak ataupun televisyen media arus perdana dan memaksa mereka untuk mencari peluang di luar negara. Filem-filem pembikin indie ini telah pun mendapat pengiktirafan daripada festival filem luar negara seperti *The Big Durian* (2004) daripada Amir Muhammad berjaya ditayangkan di *Sundance Film Festival*; Ho Yuhang dianugerahkan Pengarah Terbaik di *Nantes Three Continents Festival* melalui filem *Rain Dogs; Call If You Need Me* (2009) daripada James Lee mendapat *Silver DV Award* di *Hong Kong International Film Festival* dan sebagainya.

Selain daripada festival film antarabangsa, media sosial menjadi platform yang penting untuk pembikin-pembikin filem indie ini untuk menayangkan filem mereka (Badrul & Roslina, 2013; Shaw & Chang, 2017; Friedrich, 2016; Morrow, 2021). Facebook, dan *YouTube* yang berkembang sejak satu dekad yang lepas telah mendorong pembikin-pembikin filem indie untuk terus menerbitkan filem-filem indie bagi dimuat naik dalam platform ini. Kelebihan media sosial bukan sahaja boleh mengelakkan filem daripada ditapis oleh Lembaga Penapis Film (LPF) (Badrul & Roslina, 2013) malah fungsi media sosial seperti *like* dan *share* telah menyebarkan filem-filem mereka kepada lebih ramai pengguna sosial media di dalam negara dan luar negara terutamanya belia. James Lee memiliki akaunnya yang bernama *Doghouse 73 Picture* di *YouTube* mempunyai sembilan puluh sembilan ribu pelanggan (*subscriber*) dan sembilan puluh video telah dimuat naik. Filem dokumentari *The Big Durian* (2004) hasil Amir Muhammad yang dimuat naik di *YouTube* mempunyai sebanyak tiga puluh lapan ribu penonton. Justeru itu, filem dokumentari indie

menjadi popular diterbitkan oleh pembikin-pembikin filem indie ini sebagai satu usaha untuk mentransformasikan masyarakat kita yang masih dalam kesan daripada penjajahan lepas, selain daripada menghasilkan kesedaran dari segi sosial dan politik (Mahyuddin, Lee & Wang, 2017; Svensson, 2017; Deng, 2022).

Pusat Komunikasi Masyarakat (KOMAS) ditubuhkan sejak 1993 oleh Badan Bukan Kerajaan (NGO) yang menggalakkan hak asasi manusia telah melancarkan *Freedom Film Fest* (FFF) pada tahun 2003. FFF dianjurkan sebagai satu platform yang penting bagi pembikin-pembikin indie membawa isu-isu terutamanya hak asasi manusia dalam bentuk bahan audio dan visual seperti filem dokumentari. Filem dokumentari menjadi pilihan medium utama dalam FFF kerana ia merupakan medium yang sesuai untuk mendokumentasikan kehidupan orang biasa dan fakta-fakta. Selain daripada itu, FFF juga bertujuan untuk mempromosikan filem dokumentari kerana genre filem ini kurang mendapat sambutan ramai (Putri Tasnim, 2012). *The Invisible Children* daripada Hariati Azizan dan *Kopi O Khau Sikit Kurang Manis* daripada Andrew Sia merupakan antara filem dokumentari yang telah menang dalam FFF ini pada tahun 2006. Penyertaan pembikin-pembikin indie dalam FFF semakin ramai setiap tahun dan mendapat maklum balas yang positif daripada orang awam. Antara isu-isu filem dokumentari yang pernah dihantar ke FFF adalah seperti penindasan gaji pekerja asing, masalah identiti diri, sejarah Malaya, isu identiti Malaysia, jantina dan seksualiti, pelarian, kumpulan orang asli, persekitaran, serta kontroversi politik di Malaysia.

Daripada fakta-fakta yang dijelaskan ini, filem dokumentari indie di Malaysia mempunyai potensi yang besar di masa hadapan. Kepentingan dan kelebihan filem dokumentari sememangnya tidak dapat dinafikan ia sebagai alat propaganda bagi pihak kerajaan serta filem dokumentari indie digunakan untuk meningkatkan kesedaran pelbagai isu yang pantang dibincangkan dalam media arus perdana. Justeru itu, proses pembikinan filem dokumentari menjadi lebih mudah atas pembangunan teknologi pada zaman kini yang mengeluarkan lebih banyak kamera dan peralatan produksi mampu milik. Ia telah menggalakkan lebih ramai pembikin filem indie untuk menghasilkan filem dokumentari. Platform seperti dalam media sosial dan juga usaha NGO mengadakan FFF telah melengkapkan pertumbuhan industri filem dokumentari indie. Namun begitu, genre media ini tidak mendapat sambutan yang ramai terutamanya remaja atau industri filem kerana ia dianggap sebagai medium yang kurang menarik (Mohd. Nor Shahizan & Lyndon, 2015; Tong, 2018). Kebanyakan pembikin filem dokumentari indie tidak lagi menerbitkan filem dokumentari memandangkan ia tidak mendapat sambutan ramai terutamanya di layar perak (Chattoo, 2018; Tong, 2018). Objektif kajian ini adalah untuk mengenalpasti masalah-masalah yang dihadapi oleh pembikin filem dokumentari terutamanya mereka yang digelar pembikin filem indie di dalam Malaysia.

KAEDAH PENYELIDIKAN

Kaedah temu bual telah digunakan dalam penyelidikan ini untuk mengeksplorasi industri filem dokumentari indie di Malaysia dan juga masalah-masalah yang dihadapi oleh pembikin filem dokumentari indie pada masa sekarang. Temubual telah dijalankan ke atas lima pembikin filem dokumentari indie di Malaysia. Jadual 1 adalah butir-butir tentang informan temu bual bagi penyelidikan ini.

Jadual 1: Butir-butir informan yang ditemu bual

No.	Nama	Tempoh masa terlibat dalam industri filem dokumentari indie	Filem dokumentari yang diarah	Tempat tayangan
1	Lau Kek Huat	Lebih 10 tahun	<i>The Tree Remembers</i> (2019) <i>Absent Without Leave</i> (2016)	i) 21st Taiwan Film Festival 2019 ii) DMZ Documentary Filmfest (Korea) iii) Asian Competition iv) FreedomFilmFest 2019 i) Singapore International Film Festival 2016 ii) Busan International Film Festival 2016 iii) Taipei Film Festival 2016
2	Ashleigh Lim	6 tahun	Kisah Ayahku (2016)	i) FreedomFilmFest 2016
3	Tey Kok Hao	Lebih 10 tahun	<i>Between the Brush and Ink</i> (2019) <i>Rebirth of The Deities</i> (2018) <i>Shaking The Gods</i> (2008)	i) JB FilmGrant 2019 i) JB Film Grant 2018 ii) Rome Independent 2018 iii) Prisma Awards 2019 iv) Short to the Point Film Festival 2019 v) Moscow Shorts 2019 i) International Film Festival Rotterdam 2008
4	Law Wa Tan	Lebih 8 tahun	<i>In The Dark</i> (2018)	i) FreedomFilmFest 2018
5	Indrani Kopal	Lebih 14 tahun	<i>She's My Son</i> (2007) <i>I Only Dance For You</i> (2010) <i>Oily Hair</i> (2010) <i>The People's Voice</i> (2011) <i>Living Jazz with Bill Saxton</i> (2012) <i>Unafraid of The Shadows</i> (2013) <i>Teacher, The Tradition Bearer</i> (2016) <i>An Artist in Search</i> (2017) <i>Inclusion Equals Love</i> (2017)	i) Freedom Film Festival 2007 i) 4th Outrate Online Short Film Festival 2010 ii) OUTtv's Hot Pink Shorts 2010, Canada i) 10th Annual Langston Hughes African American Film Festival 2013, Seattle, WA ii) 9th Annual Harlem International Film Festival 2014

<i>The Garden</i> (2017)		
<i>The Game Changer</i> (2014)	i)	<i>Harlem International Film Festival 2014</i>
	ii)	<i>Cannes Film Festival 2015</i>
<i>Incarcerated Rhythm</i> (2018)	i)	<i>13th Annual Harlem International Film Festival 2018</i>
	ii)	<i>The Accolade Global Film Competition2</i>

Semua informan mempunyai pekerjaan yang tetap selain merupakan seorang pembikin filem dokumentari indie kecuali Lau Kek Huat. Beliau berasal dari Setiawan, Perak dan kini menetap di Taiwan. Film dokumentarinya berjudul *Absent Without Leave* (2016) yang menceritakan tentang pengorbanan golongan komunis yang berjuang untuk kemerdekaan negara telah dilarang untuk ditayangkan di Malaysia oleh LPF. Walau bagaimanapun, filem dokumentari ini telah memenangi beberapa anugerah di *Taipei Film Festival 2016*. Film dokumentari terbaharu Lau Kek Huat yang berjudul *The Tree Remembers* (2019) juga memenangi anugerah di *21st Taipei Film Festival* baru-baru ini. Responden kedua dalam penyelidikan ini adalah Ashleigh Lim berasal daripada Batu Pahat, Johor. Beliau merupakan animator bagi filem animasi Hollywood. Filem dokumentari *Kisah Ayahku* (2016) adalah filem dokumentari yang pertama bagi Ashleigh Lim dan telah ditayang di *Freedom Film Fest 2016*. Kini beliau dalam proses menghasilkan filem dokumentari dengan menggunakan animasi disebabkan kekurangan bahan dari arkib video.

Tey Kok Hao, yang berasal dari Johor telah melibatkan diri dalam pembikinan filem dokumentari selama lebih daripada 12 tahun semasa beliau belajar di Taiwan. Filem dokumentari pertamanya, *Shaking The Gods* (2008) menceritakan tentang Festival Chingay di Johor Bahru telah ditayangkan di *International Film Festival Rotterdam 2008*. Selain itu, *Rebirth of The Deities* (2018) dan *Between the Brush and Ink* (2019) beliau telah mendapat pembiayaan daripada *JB Film Grant* pada tahun 2018 dan 2019. *Rebirth of The Deities* (2018) telah ditayangkan di beberapa tempat di luar negara. Informan seterusnya adalah Law Wa Tan berasal dari Taiping, Perak. Beliau mula melibatkan diri dalam penerbitan filem dokumentari semasa belajar di Taiwan atas pengaruh penyelia penyelidikannya yang menumpu kepada pergerakan orang Asli di Taiwan. Filem dokumentari pertama beliau, *In The Dark* (2018) yang menceritakan tentang orang buta dibiayai oleh FFN dan juga ditayangkan di *Freedom Film Fest 2018*. Responden terakhir dalam penyelidikan ini adalah Indrani Kopal. Sebelum melanjutkan pelajarannya di Hofstra University, Amerika Syarikat, beliau pernah bekerja di MalaysiaKini sebagai penerbit TV. Filem dokumentari *The Game Changer* (2014) telah ditayangkan di lebih daripada 17 festival filem antarabangsa dan telah memenangi beberapa anugerah di luar negara. Pada tahun 2018, *Incarcerated Rhythm* (2018) yang merupakan versi panjang bagi filem dokumentari *The Game Changer* (2014) telah dihasilkan dan ditayangkan di *13th Annual Harlem International Film Festival 2018* dan *Black Box* di Publika, Kuala Lumpur oleh *Malaysian Documentary Association (MyDocs)*. Dua buah dokumentari ini mengisahkan tentang kehidupan banduan selepas keluar daripada penjara.

HASIL PENYELIDIKAN

Sesi temu bual yang telah dijalankan terhadap lima pembikin dokumentari indie telah berjaya merungkai masalah dan cabaran yang dihadapi serta mengilustrasi keadaan industri filem dokumentari indie Malaysia.

Motivasi Menghasilkan Filem Dokumentari Indie

Hasil penyelidikan telah menunjukkan bahawa pembikin filem dokumentari ini mempunyai motivasi yang berlainan untuk menghasilkan filem dokumentari mereka antaranya seperti sifat genre filem dokumentari yang memaparkan fakta dengan menggunakan visual, pilihan dan kawalan sendiri terhadap isu yang diterbitkan, persekitaran industri filem dokumentari diterbitkan dan isu-isu yang diterbitkan. Lau dan Low telah menyatakan pandangan mereka seperti berikut:

Saya berasa filem dokumentari ini adalah bentuk yang sesuai bagi saya untuk menyampaikan pendapat saya terhadap sesuatu isu. Konvensyen yang digunakan adalah berbeza daripada genre lain (Lau, temu bual, 3 September 2019).

...selepas saya mendekati filem dokumentari semasa belajar dengan penyelia saya di Taiwan yang merupakan pengarah filem dokumentari orang Asli, saya sedar bahawa visual mempunyai kekuatan untuk menyampaikan sesuatu mesej berbanding dengan medium yang lain (Law, temu bual, 7 September 2019).

Justeru itu, Tye berpendapat bahawa motivasi yang beliau untuk membikin filem dokumentari indie adalah beliau mempunyai kuasa terhadap pemilihan topik dan penerbitan filem dokumentari yang tidak seperti filem dokumentari komersial. Pernyataan ini juga disokong Ashleigh. Mereka menyatakan:

Sebab utama saya berminat untuk membikin filem dokumentari adalah saya mempunyai kuasa penuh untuk memilih topik yang hendak disampaikan. Selain daripada itu, krew penerbitan adalah kecil iaitu dua atau tiga orang sahaja dan saya boleh menentukan gaya yang hendak digunakan dalam filem dokumentari saya (Tye, temu bual, 7 September 2019).

...filem dokumentari komersial dikongkong oleh penerbit dan kuasa pengarah bagi filem dokumentari adalah terhad. Mereka perlu mengikut kehendak pelabur projek atau penerbit kepada filem dokumentari tersebut. Oleh yang demikian, bagi saya pengarah filem dokumentari komersial tidak digelar sebagai pembikin filem (*filmmaker*)... filem dokumentari indie mempunyai pilihan tersendiri untuk menyampaikan cerita mereka dan ia bebas daripada format yang biasa dilihat di media arus perdana (Ashleigh, temu bual, 30 Ogos 2019).

Tye juga menyatakan bahawa persekitaran industri filem dokumentari di Taiwan telah mendorongnya untuk menerbitkan filem dokumentari indie semasa beliau belajar di sana. Terdapat banyak festival filem dokumentari tempatan dan antarabangsa dianjurkan oleh industri filem dokumentari di Taiwan bagi menggalakkan pembikin filem indie untuk menayangkan hasil kerja mereka. Beliau berkata:

...persekitaran industri filem dokumentari indie di Taiwan membangunkan industri ini. Terdapat banyak festival filem dokumentari tempatan ataupun antarabangsa dianjurkan dengan berjaya. Selain daripada itu, pekerja belakang tabir dan filem dokumentari yang bagus adalah begitu banyak (Tye, temua bual, 7 September 2019).

Bagi Ashleigh, beliau berpendapat bahawa filem dokumentari memberi informasi tentang fakta yang berkaitan dengan kehidupan kita dan isu-isu ini adalah penting baginya untuk menceritakan kepada orang lain. Ini kerana ia memberikan pendapat sesetengah pihak yang tidak dipaparkan dalam media arus perdana yang mana boleh membangunkan pemikiran masyarakat terhadap isu yang disampaikan. Beliau berkata:

...ini adalah tanggungjawab bagi saya untuk menceritakan isu-isu ini dalam filem dokumentari saya. Kerana saya berasa ini adalah penting bagi pembangunan negara yang mana ia kelihatan tidak wujud dalam sejarah kita. Ini adalah perlu disebarkan kepada masyarakat kita. Saya tidak mengambil kira sama ada masyarakat kita cukup matang untuk menerimanya tetapi ia adalah fakta yang harus diiktiraf dan tidak patut dihilangkan begitu sahaja. Mungkin terdapat pihak tertentu tidak mempunyai niat untuk menjadikannya sebagai sebahagian daripada sejarah tetapi saya sebagai seorang pembikin filem dokumentari patut menyuarkan isu ini (Ashleigh, temu bual, 30 Ogos 2019).

Berdasarkan kepada hasil penyelidikan ini, motivasi bagi setiap pembikin filem dokumentari indie untuk menerbitkan filem dokumentari adalah berbeza. Penggunaan audio dan visual dalam filem dokumentari menjadikannya platform yang kuat untuk menyampaikan mesej berbanding dengan medium yang lain. Tambahan, genre filem dokumentari memberi kelebihan kepada pembikin filem dokumentari untuk menyampaikan fakta-fakta dan pandangan mereka. Ini kerana filem dokumentari mempunyai kredibiliti yang tinggi dan konvensyen genre filem dokumentari memberi kelebihan kepada genre ini bagi menyampaikan mesej yang bersifat pemujukan. Penggunaan rakaman sebenar, temu bual, visual arkib dan grafik merupakan konvensyen filem yang lain daripada genre bahan audio visual.

Selain itu, kuasa terhadap pemilihan topik dan gaya filem dokumentari adalah berada di dalam tangan pembikin filem dokumentari indie berbanding dengan filem dokumentari komersial yang melibatkan keputusan daripada pelabur dan penerbit projek. Mereka mempunyai kuasa ke atas pemilihan topik yang dijadikan sebagai isu dalam filem dokumentari mereka tanpa

campur tangan pihak ketiga yang bermotifkan keuntungan. Seterusnya, persekitaran industri filem dokumentari menjadi salah satu faktor menggalakkan pembikin filem dokumentari indie untuk menerbitkan hasil kerja mereka. Platform seperti festival film dokumentari tempatan atau antarabangsa disediakan supaya pembikin filem dokumentari mempunyai saluran untuk menayangkan filem dokumentari mereka dan ini secara tidak langsung menggalakkan mereka untuk menerbitkan filem dokumentari yang bagus. Selain itu, insiden-insiden sejarah yang penting harus dipaparkan kepada masyarakat bagi pembangunan negara antara motivasi kepada pembikin filem dokumentari indie di Malaysia untuk terus menerbitkan filem dokumentari. Pembikin filem dokumentari indie telah memaparkan insiden-insiden ini dengan menggunakan konvensyen filem dokumentari seperti filem dokumentari komersial supaya ia boleh diiktirafkan sebagai sejarah negara.

Cabaran Pembikinan Filem Dokumentari Indie

i) *Kekurangan Platform Pengedaran dan Penyiaran*

Platform pengedaran dan penyiaran merupakan elemen penting dalam proses penerbitan filem. Selepas menjalani penggambaran dan pasca-produksi iaitu penyuntingan, pengedaran dan penyiaran merupakan proses yang penting dalam menjayakan sesebuah filem begitu juga filem dokumentari indie. Hasil penyelidikan telah menunjukkan bahawa platform untuk pengedaran dan penyiaran adalah amat kurang sekali. Menurut responden dalam penyelidikan, mereka menyatakan bahawa platform yang sedia ada di Malaysia hanya terhad dengan Internet atau media sosial, festival film dan sesetengah kedai buku indie atau kafe. Jelas sekali, festival filem seperti Festival Filem Malaysia yang dianjurkan tidak memberi pengiktirafan kepada filem dokumentari indie dan terhad dengan media arus perdana yang mana tidak seperti di luar negara seperti Taiwan dan Korea. Manakala, media arus perdana seperti televisyen dan pawagam tidak berminat dengan isu-isu yang dibincangkan dalam filem dokumentari indie disebabkan ia terlalu sensitif dan ada kala membincangkan isu sosial seperti peminggiran. Filem dokumentari indie ini kelihatan tidak membawa keuntungan kepada stesen TV dan pawagam. Lau berkata:

...kurangnya platform di Malaysia untuk melakukan penayangan filem dokumentari saya. Di Taiwan, filem dokumentari terbitan saya dan penyelia saya telah ditayangkan di Televisyen seperti Taiwan Indigenous Television. Terdapat banyak stesen televisyen di Taiwan berbanding dengan di Malaysia. Sekolah dan dewan orang ramai menjadi tempat penayangan filem dokumentari kita di Taiwan...filem dokumentari pertama saya hanya ditayang di kedai buku indie atau di program tentang orang buta atau sekolah-sekolah swasta. Walaubagaimanapun, sesetengah tempat menunjukkan mereka tidak berminat terhadap filem dokumentari begini. Selain itu, filem dokumentari ini juga ditayang di FFF tahun lepas (Lau, temu bual, 3 September 2019).

Indrani juga berkata:

...tidak terdapat pawagam di Malaysia menayangkan filem dokumentari. TGV atau GSC tidak menayangkan filem dokumentari. Mereka melihat tidak mempunyai sebarang nilai komersial dalam filem dokumentari. Ini kerana penonton di Malaysia tidak berminat dengan genre yang bukan fiksyen berbanding dengan filem Hollywood. Kesedaran di masyarakat tentang kepentingan filem dokumentari adalah tidak wujud (Indrani, temu bual, 26 September 2019).

Beliau menyatakan bahawa industri filem Malaysia kekurangan bahagian pendedaran dalam proses produksi di mana tidak mempunyai agensi yang profesional dalam menjalankan tugas pendedaran berbanding dengan negara lain seperti Amerika Syarikat. Agensi ini akan merancang bagi proses pendedaran filem dan perkhidmatan mereka juga ditawarkan di atas talian. Tugas utama agensi ini adalah mempermudah proses pendedaran filem. Beliau berkata:

... Pendedaran merupakan satu bahagian penting dalam produksi. Apabila anda menerbitkan sesuatu filem, kita memerlukan pihak lain untuk membantu bagi mengedarkan filem tersebut. Sama ada TV atau pawagam dan sebagainya. Kita tidak mempunyai penasihat membantu kita untuk membuat pendedaran. Tetapi di Amerika Syarikat, terdapat sistem yang sistematik dalam produksi dan membawa filem itu ke festival filem, TV atau atas talian dan seterusnya ke sekolah, universiti... (Indrani, temu bual, 26 September 2019).

ii) *Kewangan dan Kos Penerbitan*

Kos penerbitan bagi sebuah filem dokumentari indie juga merupakan masalah yang serius bagi pembikin filem dokumentari indie. Walaupun proses penerbitan boleh dijalankan dengan skala yang lebih kecil tetapi proses penerbitan sebegini akan menjejaskan kualiti produksi filem tersebut. Oleh yang demikian, pembikin filem dokumentari di Malaysia menghasilkan filem dokumentari dengan menggunakan hanya beberapa orang krew belakang tabir dan kadangkala mereka hanya melakukannya seorang diri. Ini bermakna mereka perlu memegang beberapa jawatan dalam produksi pada masa yang sama. Pembikin dokumentari indie ini tidak mampu untuk mengupah krew belakang tabir kerana tidak mempunyai pembiayaan kepada filem dokumentari mereka. Tidak terdapat pelabur yang ingin melabur kepada projek mereka memandangkan ia tidak memberi sebarang keuntungan kepada mereka. Menurut informan, industri filem dokumentari indie di Malaysia berbeza dengan negara luar seperti Taiwan di mana komuniti penerbitan filem memberi sokongan atau bantuan kepada sesuatu projek dokumentari dengan menerima upah yang lebih rendah berbanding di pasaran. Kebanyakan mereka mendapat pembiayaan daripada luar negara ataupun organisasi bukan kerajaan seperti FFN atau JB Film Grant daripada ThinkCity tetapi jumlah yang didapati tidak dapat menampung keseluruhan kos penerbitan. Lau berkata:

...70% kos penerbitan filem dokumentari saya, Absent Without Leave (2016) mendapat pembiayaan daripada Korea. .... mendapat pembiayaan selepas 4 tahun menjalankan produksi. Sebelum itu, saya menggunakan modal sendiri. Apabila filem dokumentari itu tidak mempunyai potensi untuk media arus perdana adalah susah untuk mendapat pelabur untuk melabur dalam filem itu. Selalunya kita sambil menjalankan produksi sambil mencari pembiayaan (Lau, temu bual, 3 September 2019).

Tambahan Ashleigh:

Kos penerbitan antara faktor yang penting bagi menerbitkan sebuah filem dokumentari indie yang bagus. Contohnya ia bukan persoalan tentang peralatan teknikal, tetapi adakah pembikin filem dokumentari ini mempunyai jurukamera yang bagus? Di negara luar, kenapa kualiti filem dokumentari indie seperti filem komersial? Ini kerana mereka mempunyai krew belakang tabir yang lengkap seperti penerbitan filem komersial. Mereka mempunyai pembiayaan bagi menampung kos penerbitan mereka. Tetapi ini tidak berlaku di Malaysia. Tiada siapa yang rela untuk memberi pembiayaan ini. Apa yang paling sedih mereka perlu memegang semua jawatan dalam produksi kerana tidak mempunyai modal untuk membayar krew yang lain. Dialah pengarah, penerbit, jurukamera, penyunting, agen pengedaran dan sebagainya...tentu kita ingin menjadi pembikin filem dokumentari sepenuh masa tetapi ini tidak dapat dilakukan kerana pekerjaan ini tidak mampu untuk menyara hidup kita...kita perlu mempunyai pekerjaan yang tetap sebelum bermula membikin filem dokumentari (Ashleigh, temu bual, 30 Ogos 2019).

Law menyatakan kos dan bantuan penerbitan mempunyai perbezaan yang sangat ketara berbanding dengan di Taiwan. Beliau berkata:

... kos penerbitan merupakan masalah yang paling besar bagi menerbitkan sesebuah filem dokumentari indie di Malaysia. Kita tidak mampu untuk membeli atau menyewa peralatan teknikal kerana kekurangan kos penerbitan. Mungkin kita hanya mempunyai peralatan yang asas sahaja seperti kamera tanpa lampu atau perakam suara berbanding dengan filem dokumentari komersial. Komuniti pasukan penerbitan juga merupakan salah satu masalah di industri filem dokumentari di Malaysia. Di Taiwan komuniti penerbitan filem dokumentari memberi sokongan dan bantuan dalam penerbitan filem dokumentari, mereka sanggup menerima bayaran yang lebih rendah daripada pasaran. Saya pernah mendapat bantuan rakaman suara daripada Taipei di walaupun penggambaran

saya dibuat di Taichung di mana ia agak jauh daripada mereka (Law, temu bual, 7 September 2019).

iii) *Promosi*

Promosi merupakan elemen yang penting bagi kejayaan sesebuah film. Tidak dinafi bahawa terdapat ramai terutamanya remaja dan luar bandar tidak lagi mengenali filem dokumentari indie. Walaupun FFN telah membuat periklanan dan promosi tentang festival filem ini di sosial media dan juga surat khabar namun ini tidak mencukupi. Industri filem dokumentari indie di Malaysia tidak mampu untuk membuat promosi seperti filem-filem Hollywood. Manakala bagi media arus perdana seperti surat khabar hanya melaporkannya di ruangan yang kecil. Tambahan, terdapat sesetengah pembikin filem dokumentari indie tidak mampu untuk membuat sebarang promosi atau pendedaran kerana tidak mempunyai sumber kewangan yang mencukupi walaupun filem dokumentari mereka tidak berunsur sensitif.

...FFN akan mempromosikan filem dokumentari ini di sosial media. Selain itu, sesetengah surat khabar seperti Sin Chew Daily dan The Star juga akan melaporkannya walaupun tidak besar ruang laporan itu. Oleh kerana filem dokumentari saya berkait dengan orang buta jadi FFN akan memohon kebenaran daripada program yang berkait dengan orang cacat bagi menayangkannya di sana. Selain itu, kami juga mempunyai laman Facebook tentang filem dokumentari yang memuat naik informasi tentang orang buta selain daripada filem dokumentari ini (Law, temu bual, 7 September 2019)

Namun, masih terdapat pembikin filem dokumentari indie di Malaysia tidak dapat dibuat promosi secara besar-besaran bagi mengelakkan daripada menjadi sasaran pihak tertentu untuk mengharamkannya. Menurut Law:

...*Absent of Love* (2016) telah ditayangkan di pawagam Taiwan selepas tidak dibenarkan untuk ditayang di Malaysia. Kebanyakan orang Malaysia mengetahuinya daripada media dari Taiwan dan juga Internet. Saya tidak mempunyai sebarang rancangan untuk membuat promosi sebab saya tidak mampu untuk mengupah agensi promosi dan pendedaran... namun begitu, saya tidak akan mempromosikannya secara besar-besaran bagi mengelakkan undang-undang tertentu dan juga LPF. Saya tidak rasa sekiranya saya membuat promosi besar-besaran, penonton di Malaysia akan menontonnya kerana ia adalah filem dokumentari indie (Lau, temu bual, 3 September 2019).

iv) *Batasan Undang-Undang*

Lembaga Penapis Filem (LPF) ditugaskan untuk menapis kandungan bahan audio visual yang ditayangkan di Malaysia sama ada ia terbitan tempatan ataupun luar negara bagi tujuan menjaga keselamatan negara dan keharmonian kaum serta melindungi kepentingan negara dan rakyat daripada pengaruh buruk (Asiah et al., 2009; Muhd, Fatimah & Nur Afifah, 2020). LPF telah

menjadi salah satu faktor yang penting bagi menentukan sama ada sesebuah filem dokumentari dibenarkan untuk ditayangkan di pawagam ataupun tidak. Menurut responden, garis panduan dan penentuan klasifikasi LPF adalah kurang jelas. Ini telah menyebabkan pembikin filem dokumentari indie tidak sedar bahawa filem dokumentari yang diterbitkan telah melanggar peraturan-peraturan LPF sehingga gagal mendapat kelulusan untuk ditayang di pawagam Malaysia. Oleh yang demikian, pembikin filem dokumentari terpaksa memilih saluran lain untuk menayangkan filem dokumentari mereka seperti festival filem, sosial media ataupun institusi lain. Law berkata:

...saya tidak sangka filem dokumentari saya begitu sensitif semasa membuat penggambaran. Filem dokumentari *Absent Without Leave* (2016) dikira sensitif bagi LPF (Lau, temu bual, 3 September 2019).

Ashleigh berkata:

...filem indie perlu mendapat kelulusan daripada LPF sekiranya ingin ditayangkan di pawagam. Penilaian dan garis panduan LPF adalah luas dan tidak jelas. Hanya satu jenis versi dokumentari sahaja yang diberi kelulusan. Pembikin filem dokumentari yang tidak setuju dengan LPF maka mereka memilih untuk tidak menghantar filem mereka ke LPF untuk penapisan (Ashleigh, temu bual, 30 Ogos 2019).

Tambahan Ashleigh, televisyen dan pawagam tidak akan menayangkan filem dokumentari yang tidak mendapat kelulusan daripada LPF. Maka, LPF secara tidak langsung telah memberi amaran kepada pengarah atau penerbit. Tindakan ini juga menghadkan kebebasan bersuara dan kreativiti penerbitan. Beliau berkata:

... LPF seolah-olah memberi amaran kepada pengarah atau penerbit *seperti You have to watch out what you say!*. Ini telah menyebabkan ruang yang sangat terhad untuk aktiviti kebebasan bersuara serta penceritaan yang kreatif (Ashleigh, temu bual, 30 Ogos 2019).

Selain daripada LPF, rang undang-undang seperti Akta Hasutan dan Akta Komunikasi dan Multimedia juga membawa masalah kepada pembikin filem dokumentari indie. Undang-undang ini dikatakan telah mengancam pembikin filem dokumentari indie bagi menyekat mereka untuk menyebarkan sesetengah isu yang dikatakan sebagai 'sensitif'. Bagi mengelakkan diri daripada masalah yang melibatkan undang-undang, pembikin filem dokumentari ini telah memilih untuk melakukan penapisan sendiri sebelum menghasilkan ceritanya. Ashleigh kata:

...apa yang lebih menakutkan dan mengancam pembikin filem dokumentari selain daripada LPF adalah penggunaan undang-undang seperti Akta Hasutan untuk menentang mereka. Filem dokumentari yang dihasilkan tidak diterima. Oleh yang demikian, pembikin filem dokumentari indie di Malaysia akan membuat penapisan sendiri sebelum menceritakannya. Sekiranya pembikin filem itu telah membuat penapisan sendiri, bagaimana mereka hendak menceritakan cerita itu dengan sempurna dan adakah ia adalah fakta? Kerana kita akan mempertimbangkan sesuatu visual itu boleh diterima ataupun tidak... maka cerita yang dihasilkan adalah pada tahap *sweet and sour* (Ashleigh, temu bual, 30 Ogos 2019).

Namun bagi Law, penapisan sendiri telah dilakukan terhadap isu-isu sensitif seperti kritikan terhadap perkhidmatan yang disediakan oleh kerajaan. Beliau khawatir bahawa subjek-subjek filem dokumentarinya akan mengalami masalah sekiranya filem dokumentari itu ditayang. Beliau berkata:

...saya khawatir subjek-subjek filem dokumentari saya dikenakan hukuman dan menghadapi masalah. Oleh itu, saya perlu bertanggungjawab terhadap mereka (Law, temu bual, 7 September 2019).

v) *Teknik Penerbitan*

Filem dokumentari indie mempunyai teknik atau gaya audio serta visual tersendiri. Teknik penerbitan yang digunakan oleh filem dokumentari indie ada kala tidak seperti filem dokumentari komersial kerana ia tidak terhad dengan formula yang sedia ada. Penceritaan yang tanpa latar music sepanjang filem, syot pukulan berterusan (*long take*), visual tidak stabil, dan sebagainya yang berdasarkan kepada kreativiti pembikin filem tersebut selalu didapati dalam filem dokumentari indie. Namun, teknik penerbitan ini tidak diterima oleh kebanyakan penonton yang biasa dengan teknik penerbitan atau perjalanan cerita yang ditonton di media arus perdana. Kata Indrani:

...selama ini penonton di Malaysia telah diberitahu bagaimana filem dokumentari patut disampaikan. Kita harus tengok balik bagaimana filem dibikin pada masa dahulu. Bagaimana pembikin filem Euro dan Amerika menyampaikan penceritaan mereka pada masa dahulu. Penceritaan filem dokumentari juga boleh menjadi mengujakan seperti filem fiksyen. Tetapi penonton kita telah di-'*brainwash*' oleh filem dokumentari yang ada di TV seperti *National Geography* (Indrani, temu bual, 26 September 2019).

vi) *Rancangan Penerbitan*

Rancangan penerbitan seharusnya dihasilkan sebelum menghasilkan sesuatu penerbitan dan ia adalah sama untuk filem dokumentari indie. Rancangan penerbitan yang dihasilkan harus memasuki 'kehidupan kitaran' filem tersebut di mana ia dikenali pengedaran dan jangkauan

komuniti (*distribution and community outreach*). Informan penyelidikan ini menyatakan pembikin filem dokumentari indie di Malaysia tidak mempunyai perancangan yang menyeluruh terutamanya di peringkat pendedaran filem. Sesetengah mereka tidak merancang tentang tempat pendedaran filem dokumentari yang dihasilkan dan tindakan selanjutnya selepas tayangan di panggung wayang. Pendedaran dan jangkauan komuniti harus dimasuki dalam rancangan penerbitan supaya pembikin filem dokumentari indie merancang sekurang-kurangnya dua tahun pendedaran filem tersebut bagi melanjutkan 'nyawa' filem itu. Indrani berkata:

...sekurang-kurangnya melanjutkan 'nyawa' filem anda selama 2 tahun. Rancangan pendedaran dan jangkauan komuniti (*distribution and community outreach plan*) seharusnya dimasukkan dalam rancangan penerbitan anda. Apabila pembikin filem indie menyelesaikan proses penyuntingan, mereka tidak pasti ke mana filem mereka harus diedarkan atau dijual. Ini disebabkan mereka tidak mempunyai rancangan penerbitan sebelum menjalankan produksi. Proses pendedaran harus dirancang sekurang-kurangnya selama dua tahun termasuk penayangan di komuniti, sekolah atau universiti. Ataupun filem ini digunakan dalam kempen untuk menimbulkan kesedaran. Rancangan penerbitan yang bagus akan membawa pelabur kepada projek penerbitan tersebut (Indrani, temu bual, 26 September 2019).

PERBINCANGAN DAN KESIMPULAN

Media sebagai institusi yang penting bagi golongan dominan untuk terus mengekalkan struktur sosial yang sedia ada (Althussar, 1984; Loh, Mohd, & Normah, 2019). Karakter filem dokumentari yang mempersembahkan 'realiti' dan genre bukan fiksyen telah memberi kelebihan kepada golongan dominan untuk menyalurkan ideologi kepada khalayak. Oleh itu, filem dokumentari memainkan peranan yang penting sebagai alat pemerintahan bagi menyebarkan propaganda (Asiah et al., 1996; Swann, 1989; Mohd. et al., 2012; Meor, 1990). Namun, kelebihan filem dokumentari tidak hanya dipelopori oleh golongan dominan malah orang biasa (*ordinary people*) seperti pembikin filem dokumentari indie juga menggunakannya sebagai alat untuk menimbulkan kesedaran sosial serta pembangunan masyarakat. Hasil penyelidikan telah menunjukkan bahawa pembikin filem dokumentari indie menggunakan medium ini bagi merangsang pemikiran khalayak untuk lebih matang dan kritikal. Persembahan sesuatu insiden, isu serta topik tidak hanya tersekat dengan satu perspektif sahaja yang daripada media arus perdana dan filem dokumentari indie memberi perspektif yang berbeza dalam penceritaan terhadapnya. Pembikin filem dokumentari berpendapat bahawa filem dokumentari bukan sekadar sebagai hasil karya seni tetapi ia juga sebagai satu alat propaganda yang digunakan untuk mengubah sikap rakyat (Asiah et al., 2009; Chang, 2017; Mahyuddin, Lee & Wang, 2017; Svensson, 2017; Deng, 2022). Di negara Taiwan, filem dokumentari mempunyai hubungan yang rapat dengan proses kesedaran demokrasi di kalangan masyarakat seperti peristiwa kebangkitan kediktatoran ke arah pemerintahan demokrasi yang berlaku pada tahun 1980an (Monk, 2008; Fitera, 2019). Oleh itu, pembikin filem dokumentari indie percaya bahawa filem dokumentari ini

mempunyai kuasanya bagi mengubah sikap dan pemikiran masyarakat untuk menjadi lebih matang dan kritikal. Informasi yang diterima oleh masyarakat tidak hanya daripada media arus perdana yang dipegang oleh golongan dominan tetapi juga daripada informasi yang dikatakan 'haram' oleh alternatif medium seperti filem dokumentari indie.

Walaubagaimanapun, industri filem dokumentari Malaysia sama ada dari segi pra-produksi, produksi dan pasca-produksi mahupun pasaran dan undang-undang serta peraturan tidak memberi sokongan yang tinggi kepada pembikin filem dokumentari indie ini. Pelbagai masalah yang dihadapi telah membuat sesetengah daripada mereka keluar dan berhenti untuk terus menerbitkan filem dokumentari. Kebanyakan mereka terpaksa mencari pekerjaan yang tetap untuk menyara hidup atau menampung kos penerbitan mereka. Menurut Putri Tasnim (2012), Amir Muhammad antara pembikin filem dokumentari indie yang terkenal telah bermula menukar profesionnya ke penulisan dan penerbitan buku sejak tahun 2007. Antara tiga sebab utama adalah kekurangan pelabur dalam membiayai kos penerbitan, kekurangan platform untuk mempromosi projek tempatan serta khalayak yang tidak minat dengan genre filem ini. Namun lebih satu dekad, situasi ini masih tidak berubah. Hasil penyelidikan ini telah menunjukkan bahawa antara masalah-masalah yang dihadapi oleh pembikin filem dokumentari indie adalah kurangnya platform pengedaran dan penyiaran, kewangan, promosi, batasan undang-undang, teknik penerbitan dan rancangan penerbitan yang tidak sempurna.

Platform bagi penyedaran dan penyiaran masih tidak mencukupi walaupun terdapat usaha daripada KOMAS yang menganjurkan FFN setiap tahun dan juga platform sosial media. Stesen televisyen ataupun pawagam tidak berminat untuk menayangkan filem dokumentari ini selain daripada ia tidak mempunyai nilai komersial dan ia juga membincangkan isu-isu yang 'diharam' atau *taboo* untuk ditayangkan di media arus perdana (Mahyuddin, Lee & Wang, 2017). Oleh itu, pembikin filem dokumentari indie perlu mencari peluang ke luar negara bagi penayangan filem mereka seperti Festival Filem Taiwan, Festival Filem Busan dan sebagainya. Adakala filem dokumentari yang menceritakan tentang Malaysia tetapi tidak ditayangkan di negara sendiri. Selain itu, kewangan merupakan antara masalah yang paling kritikal dihadapi oleh pembikin filem indie. Tiada pelabur yang berminat untuk membiayai projek filem dokumentari indie kerana tidak mempunyai nilai komersial dan juga keuntungan. Tanpa modal yang mencukupi ia secara tidak langsung akan menjejaskan kualiti kepada filem dokumentari indie. Walaupun filem indie dilihat sebagai projek yang rendah kos namun di luar negara filem dokumentari juga boleh mempunyai krew belakang tabir yang lengkap seperti filem komersial untuk menghasilkan filem yang berkualiti kerana mempunyai krew yang profesional. Apa yang menyedihkan situasi pembikinan filem dokumentari indie di sini adalah pembikin filem itu perlu memegang beberapa jawatan dalam produksinya kerana tidak mampu untuk membayar krew yang lain.

Hasil penyelidikan ini juga mendapat bahawa sesetengah filem dokumentari indie tidak ingin untuk membuat promosi besar-besaran disebabkan untuk mengelakkan menjadi sasaran kepada pihak-pihak berkuasa bagi mengenakan undang-undang seperti Akta Hasutan atau Akta Komunikasi dan Multimedia. Undang-undang dan peraturan dilihat menjadi sekatan bagi filem dokumentari indie ke pawagam ataupun televisyen. LPF, agensi yang ditugaskan untuk menapis kandungan bahan audio dan visual bagi menjaga keselamatan negara serta keharmonian kaum

bagi mengelakkan daripada pengaruh buruk. Namun, penilaian dan garis panduan yang ditetapkan adalah tidak jelas sehingga sesetengah pembikin filem dokumentari indie tidak mengetahui bahawa kandungan filem mereka telah melanggar peraturan. Oleh yang demikian, bahan audio dan visual yang ingin ke televisyen atau pawagam selalunya menerbit kandungan yang dikatakan 'selamat' (Mahyuddin, Lee & Wang, 2017).

Khalayak di Malaysia telah diberitahu konvensyen kepada filem dokumentari seperti yang ditayangkan di televisyen seperti di RTM, saluran *National Geography* dan sebagainya. Filem dokumentari indie yang menggunakan teknik penerbitan mungkin tidak boleh diterima khalayak Malaysia seperti penggunaan syot pukulan panjang (*wide shot*) tanpa syot tembakan dekat (*close up shot*), syot pukulan berterusan (*long take*), syot bingkai bergoyang (*shaky frame*) dan sebagainya. Daripada hasil penyelidikan, responden menyatakan sistem pendidikan di Malaysia tidak mendidik anak-anak muda untuk mula menonton filem dokumentari sejak dari zaman sekolah lagi. Mereka sepatutnya didedahkan kepada isu-isu yang boleh merangsangkan pemikiran kritikal mereka. Sistem pendidikan kini disediakan oleh pihak pemerintah bagi menjaga susunan sosial yang sedia ada (Loh, Mohd., & Normah, 2019) di Malaysia. Masyarakat Malaysia melakukan penapisan sendiri terhadap isu-isu yang sensitif kerana ia akan membawa masalah kepada mereka. Namun, kawalan dan tindakan ini telah menghalang belia kita untuk berfikir matang atau kritikal. Belia perlu dididik untuk berfikir kritikal dan tidak menerima apa sahaja yang diterima. Filem dokumentari merupakan salah satu instrumen yang bagus untuk merangsang pemikiran kritikal dalam pendidikan. Seperti di Jerman dan Perancis, belia diberi untuk menonton filem dokumentari sejak zaman sekolah lagi untuk memupuk pemikiran kritikal. Ini disebabkan filem dokumentari ini lebih mendekati dengan kehidupan kita.

Seterusnya masalah yang paling utama dalam industri filem dokumentari indie adalah rancangan penerbitan yang tidak sempurna. Perancangan oleh pembikin filem dokumentari indie tidak melibatkan bahagian pengedaran dan jangkauan komuniti (*distribution and community outreach plan*) di mana ia penting bagi mengekalkan 'nyawa' bagi filem dokumentari. Ia harus dirancang sekurang-kurangnya dua tahun proses pengedaran iaitu dari festival film ke pawagam, seterusnya atas talian, komuniti projek, kempen kesedaran dan juga sekolah serta institusi tinggi. Perancangan ini adalah penting bagi pelabur mempunyai keyakinan untuk melabur dalam projek itu. Oleh disebabkan kebanyakan pembikin filem dokumentari indie tidak merancang tentang pengedaran dan jangkauan komuniti sehingga mereka tidak dapat pembiayaan bagi menampung kos penerbitan.

Kini, pelbagai usaha telah dijalankan oleh badan bukan kerajaan seperti KOMAS untuk mengembangkan industri filem dokumentari indie bagi satu tujuan membangunkan masyarakat supaya mereka lebih berfikir kritikal dan memberi perhatian dengan isu-isu sosial Malaysia. Penukaran kerajaan baru di Malaysia pada tahun 2018 telah memberi sinar kepada industri ini terus memaparkan cerita yang 'diharam' dahulu kala dengan alasan melindungi rakyat daripada pengaruh buruk. Sokongan daripada badan-badan kerajaan lain seperti FINAS, telah menawarkan dana kepada pembikin filem bagi mengembangkan industri perfileman di Malaysia seiring dengan perkembangan komunikasi digital seperti Dana Kandungan Digital sebanyak RM7.9 juta

(FINAS, 2020). Semestinya pembikin filem dokumentari harus mempunyai penapisan sendiri tentang isu yang ingin dipaparkan supaya tidak menyinggung perasaan sesetengah pihak.

BIODATA

Loh Yoke Ling adalah Pensyarah Kanan di Jabatan Jabatan Komunikasi Media, Universiti Pendidikan Sultan Idris. Email: lohyokeling@fbk.upsi.edu.my

Mohd Noor Shahizan Ali merupakan Professor Madya di Pusat Kajian Media & Komunikasi, Universiti Kebangsaan Malaysia. Email: mnshahizan@ukm.edu.my

RUJUKAN

- Asiah Sarji, Faridah Ibrahim, & Shamsubaridah Ramlee. (2009). *Industri dokumentari di Malaysia: Isu dan hala tuju*. Kuala Lumpur: Perbadanan Kemajuan Filem Nasional Malaysia (FINAS).
- Abdul Latif Ahmad Nawawi. (1991). *Filem-filem cereka terbitan filem negara Malaysia antara tahun 1977-1987*. Bangi: Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Badrul Redzuan Abu Hassan, & Roslina Abdul Latif. (2013). Epistemic forces in Malaysian indie documentary. *Journal of Asian Pacific Communication*, 23(2), 287-304.
- Buckland, W. (2003). *Teaching yourself: Film studies*. Great Britain: Hodder & Stoughton Educational.
- Butchart, G. C., & Har-Gil, A. (2019). Reflection as ethical process in documentary film: Eight decision-making issues. *Journal of Media Ethics*, 34(2), 58–72. <https://doi.org/hnng>
- Chang, H.-N. (2017). *Unfolding time to configure a collective entity: Alternative digital movies as Malaysian national cinema* [Doctoral dissertation, Ohio University]. OhioLINK ETD Center. http://rave.ohiolink.edu/etdc/view?acc_num=ohiou1490956487498085
- Chattoo, C. B. (2018). Oscars so white: Gender, racial, and ethnic diversity and social issues in U.S. documentary films (2008–2017). *Mass Communication and Society*, 21(3), 368-394. <https://doi.org/10.1080/15205436.2017.1409356>
- Cheung, T. L. (2020) The film festival of independent and underground: The case of DOChina. In Vallejo A., & Winton E. (Eds.), *Documentary film festivals* (Vol. 1., pp. 175–191). Palgrave Macmillan, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-17320-3_12
- Deng, H. (2022). Talking heads in chinese independent cinema: Discourses and speaking rights. *Social Semiotics*, 32(1), 79-94. <https://doi.org/10.1080/10350330.2019.1694401>
- Dol Ramli. (1973). *Peranan sebaran am dalam usaha mengujudkan dan memupuk keperibadian kebangsaan Malaysia. Asas kebudayaan kebangsaan*. Kuala Lumpur: Kementerian Belia dan Sukan.
- FINAS. (2020). Maslis penyerahan surat tawaran dana kandungan digital (DKD). <https://www.finas.gov.my/en/mailis-penyserahan-surat-tawaran-dana-kandungan-digital-dkd/>
- Fitera, J. M. (2019). Public service broadcasting in Taiwan: Cultural issues and national identity conveyed in documentaries. *Church, Communication and Culture*, 4(2), 184-215. <https://doi.org/10.1080/23753234.2019.1616577>
- Friedrich, K. (2016). What is social media and why it is important to documentary filmmakers. *Media Watch*, 7(1), 55-74.
- Johnson, M. D. (2017). Institutionalizing Independence: Security, Culture, and Unofficial Documentary Filmmaking under the Xi Jinping Government. *Problems of Post-Communism*, 64(3-4), 152–166. <https://doi.org/10.1080/10758216.2016.1271280>
- Juliana Abdul Wahad. (2011). The more the merrier? Current trends in future directions of Malaysian television industry in the era of marketisation. *Journal of Comparative Asian Development*, 6(2), 219-245.
- Juliana Abdul Wahad. (2010). Malaysian reality TV: between myth and reality. *Jurnal Komunikasi: Malaysian Journal of Communication*, 26(2), 17-32.

- Loh Yoke Ling, Mohd. Nor Shahizan Ali, Normah Mustaffa, & Yong Ching Fei (2018). Pengaruh ideologi estetik media 'the Malayan emergency (2010): Dalam isu komunis dan keselamatan negara. *Journal of Social Media and Humanities*, 15(4), 25-35.
- Loh Yoke Ling, Mohd. Nor Shahizan Ali, & Normah Mustaffa. (2019). Youth media literacy in interpreting the ideology of the film documentary the Malayan emergency (2010). *Jurnal Komunikasi: Malaysian Journal of Communication*, 35(2), 195-210.
- Mahyuddin Ahmad, Lee Yuen Beng, & Wang Lay Kim. (2017). Democratisation of cinematic space in Malaysia: Digital film activism and the freedom film festival. *Journal of Han Chiang*, 9, 123-147.
- Megat Al Imran Yasin. (2004). *Political economy of Malaysia documentary productions* [Tesis PhD, University of Cardiff Wales, United Kingdom].
- Meor Zailan Sulaiman. (1990). Filem dokumentari dan peranannya dalam menggerakkan kesedaran sosial di dekad tiga puluhan. *Jurnal Komunikasi: Malaysian Journal of Communication*, 6, 7-16.
- Mohd. Nor Shahizan Ali, Hasrul Hashim, & Mus Chairil Samani. (2011). Analisis naratif filem dokumentari The Kinta story (1949). *Jurnal Komunikasi: Malaysian Journal of Communication*, 27(2), 183-202.
- Mohd. Nor Shahizan Ali, & Lyndon, N. (2015). Communists as saviors - reading from real teenage community generation. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 6(4S3), 102-107. <https://doi.org/10.5901/mjss.2015.v6n4s3p102>
- Monk, P. (2008). China, Taiwan, and the future of geopolitics. *Quarant*, 52(7-8), 50-56.
- Morrow, K. (2021). Living in hot topics: Interactions of social media and cinema in Glass Children (Rong Guangrong, 2019) and Better Days (Derek Tsang, 2019). *Journal of Chinese Cinemas*, 15(2-3), 158-163. <https://doi.org/10.1080/17508061.2021.2003063>
- Muhd Shukri, Fatimah Abdullah, & Nur Afifah Vanitha. (2020). Perkembangan industri filem nasional Malaysia (1933-1989). *Jebat: Malaysian Journal of History, Politics & Strategy*, 47(2), 126-148.
- Pearce, M. (2015). Fragmenting American myths: Ideology and counter-ideology in the documentary film of Frederick Wiseman, Louise Malle and Michael Moore. *Studies in Documentary Film*, 9(2), 161-171.
- Pronay, N., & Wilson, K. (2020). *The political re-education of Germany and her allies. After World War II* (1st ed). New York: Routledge.
- Pramaggiore, M., & Wallis, T. (2011). *Film: A critical introduction* (3rd ed.). United Kingdom: Laurence Ling Publishing Ltd.
- Putri Tasnim Mohd Arif. (2012). People voices: The 'creative treatment of the actuality' in Malaysian documentary. *Asian Documentary Today*, 170-189.
- Raja Ahmad Alauddin. (2004). Penerbitan filem dokumentari: Satu tinjauan terhadap perkembangan sejarah dan teknologi. *Jurnal Skrin Malaysia*, 1, 1-10.
- Saunders, D. (2010). *Documentary*. Great Britain: TJ International Ltd.
- Shaw, G., & Zhang, X. (2017). Cyberspace and gay rights in a digital China: Queer documentary filmmaking under state censorship. *China Information*, 32(2), 270-292. <https://doi.org/10.1177/0920203X17734134>

- Svensson, M. (2017). Digitally enabled engagement and witnessing: the Sichuan earthquake on independent documentary film. *Studies in Documentary Film*, 11(3), 200-216.
- Swann, P. (1989). *The British documentary film movement, 1926-1946*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tong, S. (2018). Sino-Canadian documentary co-production: Transnational production mode, narrative pattern and theatrical release in China. *Studies in Documentary Film*, 12(3), 239-255. <https://doi.org/10.1080/17503280.2018.1528089>
- Wan Amizah, Faridah Ibrahim, Fuziah Kartini, Hassan Basri, & Normah Mustaffa. (2011). Perkembangan penapisan filem di Malaysia. *Jurnal Komunikasi: Malaysian Journal of Communication*, 27(1), 34-52.